

Hıristiyan Anarşistler ya da Kilise Otoritesinin Eleştirisi ve Jacques Ellul'ün (1912-1994) Yaklaşımı

Yrd. Doç. Dr. İsmail TAŞPINAR*

Özet

İnsanı her türlü müessesenin ve hiyerarşik yapının otoritesinin üstünde gören ve bunların insan üzerinde tahakküm kurmasına karşı çıkan anarşist düşünce, modern dönemde Batı'daki hıristiyanlar arasında yeni bir akımın doğmasına sebep olmuştur. 'Hıristiyan Anarşistler' olarak kendini tanımlayan bu hareket, günümüzde özellikle kilisenin otoriter baskısına karşı mücadele eden entelektüel Protestanlar arasında revaç bulmuştur. Anarşist ilkelerin Kitab-ı Mukaddes'te olduğuna inanan bu akıma ve onların çağımızdaki önemli temsilcilerinden olan Jacques Ellul'e (1912-1994) göre, Hz. İsa'nın hayatı ve öğretileri de temelde bu anlayışı yansıtmaktadır. Elinizdeki makalenin dikkat çekmek istediği diğer bir nokta ise, bu tür bir Hz. İsa portresine iktidar mücadelelerinin yaşandığı bir zamanda kaleme alınan erken dönem İslâm kaynaklarındaki rivayetlerde de rastlanıyor olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Hıristiyan Anarşistler, Protestanlar, Jacques Ellul, Hz. İsa, kilise

Abstract

The anarchist way of thinking considers human to be above all institutions and hierarchical authorities. It strongly argues against any kind of subjugation that the human being may be subject to. In the modern period this approach has generated a new stream of opinion among the Christians in the West. This new movement which defines itself as 'Christian Anarchists' is especially widespread among the intellectual Protestants who combat against the Church authoritarianism. The Bible itself, according to them, contains anarchist principles and as their most influential representative Jacques Ellul (1912-1994) says, in fact Christ's life and teachings symbolize the anarchist approach. The present paper will also highlight the fact that a similar image of Jesus is present in the narratives of the early period Islamic sources which were penned during the time of supremacy struggles.

Key Words: Christianity, Christian Anarchists, Protestants, Jacques Ellul, Jesus, Church

Antropolojik olarak, 'merkezî otorite ve kanunun reddedildiği toplum' şeklinde tarif edilen ve 'her türlü iktidar ve otoritenin tabiatı icabı baskı ve şiddete sebep olduğunu kabul eden' anarşist düşünce, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren dinî müesseselerin ve özellikle kilisenin otoriter yapısını reddeden hıristiyanlar

---

* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

tarafından Hıristiyanlık içerisinde yeniden formüle edilmiştir.¹ Anarşizmi ateizmin bir alt kolu olarak düşünenler, onu 'Ne Tanrı ne de efendi' sözünden hareketle anti-teist olarak tanımlamışlar ve bunu reddetmişlerdir. Oysa, anarşist düşünceyi savunan hıristiyan düşünürlere göre, 'dünyevi' her türlü 'iktidar' ve 'otoritenin' reddedilmesi olarak tanımlanan bir anarşizmin, aslında Hz. İsa'nın getirdiği mesaj ve dolayısıyla Hıristiyanlık'la uyuşmayan bir yönü yoktur. Öyle ki, bu özelliğinden hareketle, Hıristiyanlığın temelinde 'anarşist' bir öğretiye dayandığı ve 'Hz. İsa'nın örnek bir anarşist olduğu' doğası gereği protestan olan Hıristiyan Anarşistler'in temel iddiası olagelmıştır. Özellikle Batı Avrupa hıristiyanları arasında gelişen bu akımın en önemli eleştirileri, Vatikan devleti adıyla bir devlet olarak teşkilatlanmış olan Katolik kilisesini hedef almıştır.²

Araştırmanın birinci kısmında, günümüz Hıristiyan Anarşistler'in tarihte bu görüşleri dile getirdiklerine inandıkları belli başlı düşünürlerin kimler oldukları üzerinde durulacaktır. İkinci kısımda, Hıristiyan Anarşistler'in temel görüşlerinin neler olduğuna değinilecek, bu çerçevede 20. yüzyılın önde gelen hıristiyan anarşist düşünürlerden Jacques Ellul'ün (1912-1994) fikirleri tanıtılacaktır. Makalenin son kısmında ise, Hıristiyan Anarşistler'in kendi görüşlerini dayandırdıkları Yeni Ahid'deki ifadelerin neler olduğuna yer verilecektir. Bu kısımda, öncelikle Hz. İsa'yı kendi sözlerinden hareketle bir anarşist olarak nasıl tasvir ettikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu arada, Hz. İsa'ya atfedilen söz konusu sözlerin, şayet var ise, İslâm kaynaklarındaki yerlerine de işaret edilecektir.³ Bu ifadelerin tespitinde özellikle Tarif Khalidi'nin kaleme aldığı *The Muslim Jesus*

¹ Sosyal felsefe olarak 'anti-otoriterci' ve 'anti-dogmatikçi' olması nedeniyle, sosyalist ve komünist düşünce gelenekleri ile birtakım benzer yönleri sahip olan anarşizm, temelde liberal bir sosyal hareket olarak da tanımlanmaktadır. Her anarşistin mutlaka 'terörist' olacağı, düşünürler tarafından kabul görmemekte ve bir yanlışlığı olduğu belirtilmektedir. Zira, anarşistler arasında şiddet yanlısı olanlar olduğu gibi, genel itibarıyla şiddete karşı, diğer bir ifadeyle 'pasifist' anarşistler de olmuştur (özellikle Lev Tolstoy gibi). Bu yanlış tanımlamanın gerisinde özellikle İngiltere İç Savaşı esnasında Leveler'lere yönelik yapılan tanımlar yer almaktadır. bk. Wolf-Dietrich Bukow, 'Anarchy', *E.C.*, I, 53; George Woodcock, 'Anarchism', *The Encyclopedia of Philosophy (E.P.)*, ed. Paul Edwards, New York 1972, I, 111, 114.

² Bir katolik olan Jacquemet, hıristiyan bir kimsenin anarşist olmasının kesinlikle mümkün olamayacağını, anarşistlerin 'Tanrı ve efendiyi reddetme' doktrinine dayandırmaktadır. Oysa, Hıristiyan Anarşistler, ileride de görüleceği üzere, Tanrı'yı değil insanlar üzerinde bir baskı ve otorite aracı olarak teşkilatlanmış olan kiliseyi ve bu durumun uç noktasını temsil eden Katolik kilisesini reddetmektedirler. Bu sebeple, Hıristiyan Anarşistler protestanlar arasından çıkmıştır. Jacquemet'nin görüşleri için bk. G. Jacquemet, 'Anarchisme', *Catholicisme, Hier Aujourd'hui Demain (C.H.A.D.)*, Paris 1954, I, 508, 510.

³ İslâm ve hıristiyan ilâhiyat kaynaklarındaki Hz. İsa ile ilgili bilgi için bk. *İslâm ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. İsa*, Uluslararası Müslüman Hıristiyan Diyalogu Sempozyumu, İstanbul 2005.

(Müslüman İsa) adlı eserine başvurulacaktır.⁴ Özellikle, Hz. İsa'ya atfen dünyevî iktidar ve yöneticileri hedef alan bu sözlerin yer aldığı kıssaların kaleme alınması, Tarif Khalidi'nin de belirttiği üzere, muhtemelen İslâm dünyasındaki siyasî çekişmelerin gölgesinde olmuştur. Ancak, burada araştırmanın konusu açısından dikkat çeken husus, bu sözlerin söz konusu tarihî bağlam içerisinde Hz. İsa'ya atfedilerek İslâm kaynaklarında yer almış olmasıdır. Böylece, zalim hükümdara karşı gösterilecek tavırda Hz. İsa'nın örnek gösterilmesi konusunda, Hıristiyan Anarşistler'in İncil'de tespit ettikleri Hz. İsa imajı ile İslâm kaynaklarındaki Hz. İsa imajının bir ölçüde örtüşmekte olduğu görülmektedir.⁵ Bu ise, genellikle dünyadan el etek çeken zihnen pasif bir Hz. İsa fenomeni yanında, İslâm kaynaklarında dinamik bir Hz. İsa fenomeninin de olduğunu göstermektedir.⁶

Üçüncü kısmın son Bölümü'nde ise, Hıristiyan Anarşistler'e göre Pavlus'un sözlerindeki anarşist unsurların neler olduğu belirtilecektir.

I. Tarih Boyunca Hıristiyan Anarşistler

Genellikle sosyal krizler döneminde ortaya çıkan bir düşünce ve toplumsal hareket olarak anarşizm, merkezi yönetimin acımasız baskılarına karşı yapılan başkaldırıların olduğu dönemlerde varlığını daha çok hissettirmiştir. Bu durum, Avrupa'da Ortaçağ'dan modern döneme kadar çeşitli şekillerde görülmektedir.⁷ Mesela, 1200-1400 yılları arasında Hür Ruh'un Erkek Kardeşleri ve Kız Kardeşleri adıyla tanınan ve mistik bir hareket olan Beghard'lar, panteistik bir bakış açısına sahip kimselerdir. Onlar, Tanrı'nın kendi içlerinde ikamet ettiğine ve O'nun iradesi ile hareket ettiklerine inanmakta idiler. Malların ve kadınların ortaklığını kabul etmekte ve her türlü otoriteyi reddetmekte idiler. Taylor'a göre, bu görüşler Fransız devrimi öncesinde halk arasında oldukça yaygın idi. İşte, Fransa'daki bu tür halk hareketleri, daha sonraki radikal Reform taraftarlarının ve XVII. yüzyıl İngiltere'sindeki sınıf çatışmalarının (Leveler) doğmasına zemin

⁴ Tarif Khalidi, *The Muslim Jesus, Sayings and Stories in Islamic Literature*, ed. Edward W. Said, Cambridge 2001. Araştırmada, Tarif Khalidi'nin söz konusu eserinin Fransızca tercümesi esas alınacaktır: Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus* (çev. Jean-Louis Bour), Paris 2003.

⁵ İslâm kaynaklarındaki benzer ifadelerle ilgili örnekler ileride zikredilecektir.

⁶ Tarif Khalidi'nin de belirttiği gibi, idarecilerin insanlar için birer imtihan vesilesi olarak takdim edilmeleri ve dünyevî iktidar hürsünün şeytana nispeti İslâm kaynaklarında Hz. İsa'ya atfen nakledilen sözlerde çokça yer almaktadır ve bu durum onların bir şekilde 'kötülük' imajını temsil etmelerine neden olmuştur: 'Assimiler les gouvernements à la 'tentation' suggère qu'ils sont un mal nécessaire..' bk. *a.g.e.*, s. 108, 168.

⁷ Edward Roche'a göre, düşünce olarak anarşizme Antik Yunan'da da rastlanmaktadır. Mesela, Aristippus (M.Ö. 435-356) ve özellikle Zeno'nun (M.Ö. 342-270) bu yöndeki tarifleri, günümüz modern anarşist düşünce tanımına çok uymaktadır. bk. Hardy Jr. Edward Roche, 'Anarchism', *An Encyclopedia of Religion (A.E.R.)*, ed. Vergilius Ferm, New York 1945, s. 20.

hazırlamıştır.⁸ Bu dönemler boyunca, merkezî yönetime ve baskıcı kanunlara yönelik eleştirilerde dinî unsurlar daima var olmuştur. Anarşist düşüncenin özellikle özgürlükçü, şiddet karşıtı, eşit hakları savunan ve her türlü vergilendirilmeyi reddetmeyi içeren etik boyutu, modern hıristiyan düşünürlerin dikkatini çekmiştir. Bu yönü ile anarşist düşünce, yahudi-hıristiyan geleneğinde özellikle anti-otoriter ve anti-dogmatik hareketlerin doğmasına zemin hazırlamıştır.⁹

Hıristiyan Anarşistler'e göre, savundukları fikirler dikkate alındığında aslında her çağda Hıristiyan Anarşistler olmuştur. Bu düşünürler, Kitâb-ı Mukaddes'in kendi fikirlerini içerdiğine inandıkları hakiki mesajını entelektüel, mistik¹⁰ veya sosyal düzlemde anlamış ve onu aktarmışlardır. Bunlar içerisinde, özellikle Tertullianus (155-230), sadece Tanrı'yı efendi olarak kabul eden ve bu yüzden yakılarak cezalandırılan din adamı Fra Dolcino (Dulcin) (1260-1307), Fransisken tarikatının kurucusu Francesco D'Assisi (1182-1226), John Wycliff (1324-1384), Martin Luther (1483-1546), Hugues-Félicité Robert de Laménais (1782-1854), John Bost (1733-1881) ve Charles de Foucault (1858-1916) ilk anda akla gelen Hıristiyan Anarşistler olarak kabul edilmektedir.¹¹

XIX. yy.'ın felsefî ve sosyal çalkantıları içerisinde 'devlet' ve 'otorite' fikrinin eleştirildiği bir ortamda ortaya çıkan bir düşünce şekli olarak anarşizmin en önemli temsilcileri arasında Hıristiyan Anarşistler önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre, 'devlet' ve her türlü 'otorite' karşısında zayıf ve mazlum halkın haklarını savunan her hıristiyan düşünür, Hıristiyan Anarşistler'in ilham kaynağı

⁸ R. Bruce Taylor, otoritenin bizzat kendisinin istenmeyen bir şey olması ve insanın kendisini bütünüyle gerçekleştirmesinin ona hiçbir engel konmadan bireyselliğini geliştirme imkanı sunulduğu zaman mümkün olduğunu ileri süren görüşler daima var olmuştur. bk. R. Bruce Taylor, 'Anarchy, Anarchism', *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, dit. James Hastings, Edinburg 1980, I, 420.

⁹ W. Godwin ve P.-J. Proudhon'un bireyci (individualistic) anarşist teorisini, her türlü müesseseyi ve diktatoryal yapıyı reddeden kolektif sosyalist görüşü ile 1871'de M.A. Bakunin, onu da ütopyacı-aktivist bir anlayış ile S.G. Nechayev ve P.A. Kropotkin takip etmiştir. Daha sonra, W.M. Eichenbaum, N.I. Machno, G. Laundry ve E. Mühsam, R. Mella ve D.A. de Santillan ile anarşist-sendikacılık dönemi başlamıştır. Genel olarak: bireyselci anarşizm, mütüalist anarşizm, kolektivist anarşizm, komünistik anarşizm, sendikalist anarşizm, pasifist anarşizm, Hıristiyan anarşizmi ve teröristik anarşizm şeklinde sekiz farklı anarşist düşünce yorumu olduğu söylenebilir. Anarşist düşünce ve hareketlerine ilişkin detaylı bilgi için bk. George Woodcock, a.g.m., *E.P.*, ed. Paul Edwards, New York 1972, I, 111-115; Wolf-Dietrich Bukow, 'Anarchy', *E.C.*, I, 53-54; Hardy Jr. Edward Roche, a.g.m., *A.E.R.*, ed. Vergilius Ferm, New York 1945, s.20-21.

¹⁰ Mistik karakterdeki anarşistlere örnek olarak Jacques Ellul, Hz. İsa döneminde yaşayan ve Kumran Cemaati olarak da bilinen Esseniler'i örnek olarak vermektedir. bk. Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, Paris 1998, s. 86.

¹¹ Hıristiyan Anarşistler, Luther'in özellikle kiliseye başkaldırı dönemi olarak bilinen birinci döneminin anarşist bir özelliğe sahip olduğuna dikkat çekerler. Zira, onun yerel prenslerle anlaşarak fakir köylü halk isyanlarının zor kullanılarak bastırılmasına izin verdiği ikinci döneminin anarşist anlayıştan bir sapma olduğu kabul edilmektedir. bk. Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 119.

olmuş ve anarşistler listesinde yerlerini almışlardır. Bunlar içerisinde, özellikle bir din adamı ve filozof olan Jean-Christophe Blumhardt, egzistansiyalizmin kurucusu kabul edilen Søren Aabye Kierkegaard (1813-1855), anarşist ve sosyalist bir İsa'yı eserinde tasvir eden Henri Barbusse (1873-1935) ile birlikte düşüncesinin Hıristiyanı temellere dayandığını kabul eden XX. yy.'ın ünlü Amerikan anarşistlerinden Murray Bookchin bunlar içerisinde en meşhur olanlarıdır.¹²

Diğer yandan, Wolf-Dietrich Bukow'a göre, Henri de Lubac *Proudhon ve Hıristiyanlık* adlı eserinde meşhur anarşist Pierre-Joseph Proudhon'un (1809-1864) hem kilise aleyhtarı hem de bir ilahiyatçı olarak Mutlak Varlık'ı Adalet adı altında yüceltiğini belirtmiş ve savunduğu doktrinin temelde Kutsal Kitap'tan etkiler taşıdığına dikkat çekmiştir.¹³ Aynı şekilde, kendini 'koyu bir hıristiyan' olarak tanımlayan ve pasifist anarşist düşüncenin sözcüsü olan ünlü Rus romancı Lev Tolstoy (1828-1910) da, hıristiyan ahlakına rasyonel ve somut bir form verme iddiası ve girişimiyle hıristiyan anarşizminin önemli temsilcileri arasında sayılmaktadır.¹⁴

Günümüz hıristiyan anarşizminin fikir babalarından sayılan ve Ivan Illich ile birlikte çevreci siyasetin de kurucusu kabul edilen, siyaset bilimci, sosyolog ve Protestan ilahiyatçı olan Jacques Ellul'ün¹⁵ 1987 yılında yazmış olduğu *Anarchie et Christianisme* (Anarşi ve Hıristiyanlık) adlı eseri ise, hıristiyan anarşist düşüncenin manifestosu olmuştur. Kendisini pasifist, antinasyonalist, 'devlet' fikrine karşı ve anarşist olarak tanıtan Ellul, söz konusu eserinde anarşizm ile Hıristiyanlığın 'esasta' aynı şeyi farklı şekillerde ifade ettiğini belirtmekte ve 'otantik hıristiyanlığın' özü itibarıyla anarşist olduğunu Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımlardan ve İnciller'deki Hz. İsa'nın hayatından örnekler vererek açıklamaktadır. Ona göre, İnciller dikkatle okunduğunda, yani 'anarşist bakış açısı' ile ele alındığında,

¹² Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s.10.

¹³ Pierre-Joseph Proudhon, her türlü ahlakçılığı, kanunu, bir müessese olarak dini yani kilise teşkilatını, aileyi ve mülkiyeti reddetmiş, toplumu meydana getiren üyelerin rızalarına dayalı bir federalizmi savunmuştur. bk. Wolf-Dietrich Bukow, 'Anarchy', *E.C.*, I, 54.

¹⁴ Henri Arvon, *Anarşizm*, çev. Sâmih Tiryakioğlu, İstanbul 1979, s. 24; 72; George Woodcock, a.g.m., *E.P.*, ed. Paul Edwards, New York 1972, I, 114.

¹⁵ Fransa'nın Bordeaux şehrinde doğan (1912) Jacques Ellul, modern dünyanın beraberinde getirdiği olumsuzlukları ve insanı yabancılaştıran teknolojiyi eleştiren önemli bir filozof, tarihçi, hukukçu ve bir ilahiyatçı olarak tanınmaktadır. Otuzu aşkın kitabın müellifi olan Ellul'ün teknoloji ve toplum ilişkilerine dair analizlerini içeren en önemli eseri, *La Société Technologique*'dir (Teknolojik Toplum) (1988). Aslında, Ivan Illich'in de belirttiği gibi, Ellul'ün modern teknolojiyi eleştirisinin temelinde de 'İncil'in mesajının Hıristiyanlık adı altında değişime uğraması' fikri yer almaktadır. Hıristiyanlığa dair yazmış olduğu en önemli eserleri, *La Subversion du Christianisme* (Hıristiyanlığın Ters-yüz Edilmesi) (1984) ve *Anarchie et Christianisme* (Anarşi ve Hıristiyanlık) (1988) adlı eserleridir. bk. <http://www.ellul.org/index.htm>; David W. Gill, 'French theologian Jacques Ellul dies at 82', *Christianity Today*; Carol Stream: Jun 20, 1994, sayı: 38, s.67.

Hız. İsa kelimesinin tam anlamıyla bir anarşisttir. Reform Kilisesi'ne mensup olan Ellul, Hız. İsa'nın getirdiği mesajın ruhuna uygun yaşamak isteyen her hristiyanın anarşist olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple o, günümüzde siyasî tercihlerini yapan hristiyanların, tercihleri arasına 'anarşizm'i de dahil etmeliler demektir.¹⁶

II. Hristiyan Anarşistlerin Temel Görüşleri

Anarşist düşünce, din ile irtibatı çerçevesinde kendini üç farklı boyutta ortaya koymuştur: Güç kullanma veya güç kullanmama şeklindeki etik boyut; din-devlet ilişkisi yönüyle teolojik boyut ve Üçüncü Dünya ülkelerinin meseleleri çerçevesinde evrensellik (ecumenical) boyutu. Hristiyan anarşist düşüncenin üzerinde durduğu temel noktalar genel olarak bu başlıklar altında toplanabilir.¹⁷

Hristiyan Anarşistler'e göre, bugüne kadar var olan 'Hristiyanlık' anlayışının insanlığa çözüm ve mutluluk sunamamasının gerçek sorumlusu, başta bir müesses din olan Katolik kilisesi olmak üzere yine hristiyanların kendileridir. Bu yüzden, Hristiyan Anarşistler'in günümüz hristiyanlarını eleştirdikleri ve dikkat çektikleri konulardan biri, 'hristiyanlığa dair sahip oldukları hazır bilgileri' yeniden düşünmeleridir. Hatta, anarşistler şayet Hristiyanlığı reddetmişlerse, bunun temel sebebi yine hristiyanların bu yanlış inançlarıdır. Çünkü hristiyanlar, bir müessese olan 'kilise' ile bir ilahî mesaj olan 'hristiyanlığı' eş görmüşlerdir. Oysa, kilise her dünyevî müessese gibi insanların yönettiği bir 'müessese'dir. Oysa, ilahî mesajın yani dinin yeryüzünde insanlar tarafından temsil edilen ve 'yönetilen' bir müessesesi olamaz. Bu nedenle hristiyanlar, bir müessese haline gelmiş olan kiliselere veya merkezi Vatikan'da bulunan ve hiyerarşik bir yönetimle idare edilen kiliseye değil, kelimenin gerçek anlamı olan ve 'cemaat' manasına gelen hakiki 'kiliseye önem vermeliler.

Anarşistlere göre, insanların bir araya gelerek oluşturdukları her türlü kurumun ve birliğin sürekliliği, o kurumun üyelerinin ihtiyaçlarını görüyor olmasına bağlıdır. Bu durum, kilise için olduğu gibi toplumun en üst örgütlenme şekli olan ve anarşistlere göre 'merkezi otoriteyi temsil eden' ve bu yönüyle bireylerin taleplerini dikkate alan bir sosyal örgütlenme şeklinin dışında kalan ve ona doğrudan müdahale eden bir yapı olarak 'devlet' için de geçerlidir.¹⁸ Buna göre,

¹⁶ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*. Bu çalışmada, özellikle konu ile ilgili olarak Jacques Ellul'un bu eseri kullanılacaktır.

¹⁷ Wolf-Dietrich Bukow, 'Anarchy', *E.C.*, I, 53.

¹⁸ Anarşist düşünürler, Afrika'daki ve dünyanın çeşitli bölgelerinde var olan geleneksel toplumlar da hâlâ varlıklarını sürdüren toplumsal ihtiyaçlara göre çeşitli toplum katmanlarının (segments) bir araya gelerek oluşturdukları bir sosyal yapılanma olarak devleti, insanın tabii örgütlenmesini ortaya koyduğu için önemli bir veri kabul etmektedirler. Bu tip bir örgütlenmeye anarşist düşü-

rasyonalist bireycilikten çıkan 'Toplumsal Sözleşme'ye dayalı olarak var olan 'devlet'in varlığı, söz konusu Sözleşme'nin yürürlükten kaldırılması ile birlikte son bulmalıdır. Nitekim, Toplumsal Sözleşme'nin bir kurgu (*fiction*) olduğu yine onun teorisyeni olan Rousseau tarafından belirtilmiştir. Buna göre, her 'kurgu' gibi o da 'yok olmaya' mahkumdur. Böylece, müesseseler ya da birlikler her zaman için bireylerin gereksinimlerine ve isteklerine bağlı olarak 'dağılır ve ihtiyaçlara göre yeniden yapılır' ki, bu da özünde bir anarşizmdir.¹⁹

Önemli bir Hıristiyan Anarşist olan Lev Tolstoy; insanı birey olarak görmemesi, sahip olduğu en yüce değer olan aklını kullanmasını engellemesi ve bunlara kıymet veren Hz. İsa'nın getirmiş olduğu öğretiyi bozması nedeniyle kilise teşkilatına dayalı olan Hıristiyanlığı temelden eleştirmiştir.²⁰ Bu maksatla Kitâb-ı Mukaddes'i doğrudan doğruya orijinal metninden okuyabilmek için Eski Yunanca ve İbranice öğrenmiş ve kendi düşüncesine uygun yeni bir İncil versiyonu ortaya koymuştur. *Dogmatik İlahiyatın Eleştirisi* adlı eserinde,²¹ Hz. İsa'nın sevgi, mütevazılık ve affedicilik düsturunu terk etmiş olan Ortodoks kilisesini hedef almıştır. Ona göre kilise, gerçek Hıristiyanlığı ritüeller, mucizeler ve sembollere boğmuştur. Ona göre, -Hıristiyan Anarşistler'in önemli bir düsturu olan- 'kötülüğe karşı direnmeme' düsturu Hz. İsa'nın hayatında önemli bir yer tutmasına

nürler 'ayarlı anarşik' örgütlenme olarak tanımlamaktadırlar. bk. Wolf-Dietrich Bukow, 'Anarchy', E.C., I, 53.

¹⁹ Henri Arvon, *Anarşizm*, s. 20-21.

²⁰ Tolstoy'un kendi tabiriyle 'dogmatik din' ve kiliseye yönelttiği eleştiriler için bk. Leo Tolstoy, *Din Nedir?* (çev. Murat Çiftkaya), İstanbul 1995.

²¹ Söz konusu eser, yayımlandığı yıllarda Ortodoks kilisesi tarafından sansür edilmiş ve toplatılmıştır. Bununla beraber, kütüphane kayıtlarında rastlanamayan esere, *İtiraflarım* adlı eser ile birlikte Leo Wiener tarafından *My Confession, Critique of Dogmatic Theology* (1904) adıyla Rusça aslından yapılan İngilizce tercümesinin baskısına Cambridge Üniversitesi kütüphanesinde 757:23.c.90.15 kaydıyla yer alan nüshasına ulaşılmıştır. Bu vesileyle, eserin fotokopisini çekip bize ulaştırma zahmetinde bulunan Lejla Demiri'ye burada şükranlarımı arz etmek isterim. Buna göre, eser bir Giriş, iki Kısım ve bir Sonuç'tan müteşekkildir. Birinci Kısım'da, Ortodoks mezhebinin dogmaları, kısımları, metodik yapısı ve dogmatik ilahiyatın genel bir tarihi ele alınmaktadır. İkinci Kısım'da ise, belli başlı dogmaların eleştirisi yapılmaktadır ki bunlar: kurtuluş dogması (redemption), enkarnasyon (tecessüd) dogması, kurtuluşun nasıl olacağına dair dogma, kilise dogması, inayet dogması, sırlar dogması, kısmi ceza ve mükafat dogması, mahkeme-i kübra ve ahirete ilişkin dogma. Hıristiyan dogmalarını eleştirdiği bu esere giriş mahiyetinde kabul edilen diğer önemli bir eseri ise *İtiraflarım*'dır. Bu eserinde, özellikle 13. Bölüm ile 16. bölüm arasında, genel olarak Hıristiyanlık ve özel olarak Ortodoks kilisesinin ilahiyatına (tarih içerisinde geleneğin dayatmasıyla Hıristiyanlığa dahil edildiğini iddia ettiği kutsama merasimleri, kilise törenleri, oruçlar, ikonlara ve azizlerin resimlerine tapınmalar, 'kilisenin kabul ettiği her şeyin doğru olduğu inancı, ekme ve şarap ayinine) yönelik önemli eleştiriler serdetmektedir. bk. Leo Tolstoy, *İtiraflarım* (çev. Orhan Yetkin), İstanbul trsz., s. 77-92; <http://flag.blackened.net/daver/anarchism/tolstoy/index.html>.

rağmen kilise tarafından ihmal edilmiş, hatta yozlaştırılmıştır.²² Tolstoy'a göre, insanın kendini manevi yönden gerçekleştirebilmesi için dinin teşkilat olarak temsil edildiği ve dini kendi otoritesi altına almış olan kiliseden mutlaka kurtulması gerekmektedir.²³

Hıristiyan Anarşistler'e göre, her türlü müessese gibi kiliseler de konformizme, sosyal ve siyasal muhafazakarlığa, yani mevcut durumun her ne pahasına olursa olsun sürdürülmesine tabiatları gereği yatkındırlar. Bu ise, hıristiyanların ihtiyaçlarını daima göz ardı etme ve çözüm üretmek yerine, geçerli olan kuralların devamını sağlamak için baskı ve cezalandırma refleksini harekete geçirir. Bu durum, kilisenin tarih boyunca kendini eleştirenlere karşı takındığı tavır olmuştur. Oysa Jacques Ellul'e göre, politika ile irtibatı incelendiğinde Hıristiyanlığın bireyi yok sayan her türlü güce (*pouvoir*) ve hiyerarşiye karşı itaatsizliğe, başkaldırıya ve onları reddetmeye dayandığı görülmektedir. Bununla, kesinlikle 'düzensizliği' ve 'karışıklığı' savunmadıklarını belirten Hıristiyan Anarşistler, aksine insanı devre dışı bırakan, ona değer ve itibar vermeyen her türlü yüceltilmiş gücü kastettiklerini belirtmektedirler.²⁴

Hıristiyan Anarşistler'in temel iddialarından bir diğeri ise, 'insanın akıl sahibi olması nedeniyle kökeni, toplumsal durumu ya da yetenekleri ne olursa olsun, doğuştan bazı devredilemez ve zaman aşımına uğrayamaz haklara sahip oluşu'dur. Bu haklar, her türlü politik örgütlenmeden 'önce' doğmuştur.²⁵ Buna göre, hıristiyan bireylerin teşkil ettiği topluluğu temsil eden kilisede, cemaatin üyelerinden birinin diğerine nispetle hiçbir üstünlüğü olamaz. Bu nedenle, kiliseler'deki hiyerarşik yapı her türlü iki yüzlülüğü de beraberinde getirmektedir. Papa, kardinaller, piskoposlar vs. gibi hiyerarşik otoriteler zinciri Hz. İsa'nın getirdiği dinde yoktur. Bu durum, kiliselerin kendilerini bir devlet gibi teşkilat-

²² Tolstoy, 'kötülüğe karşı direnmeme' dusturunu ele aldığı önemli bir eser kaleme almıştır. bk. Lev Tolstoy, *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir, Mistik Bir Din Değil Yeni Bir Yaşam Anlayışı Olarak Hıristiyanlık* (çev. Dominik Pamir), İstanbul 2005.

²³ Sylvia Juran'ın naklettiğine göre Tolstoy, Kitâb-ı Mukaddes'in filolojik analizine ilişkin yapmış olduğu araştırmaları *Translation and Harmony of the Four Gospels* (Dört İncilin Tercümesi ve Uyumu) (1880-1881) adlı eserinde yayınlamıştır. Kendi anlayışına göre derlediği İncil çalışmasında Tolstoy, İnciller'i yeniden düzenlemiş ve kaleme almış, anlaşılmaz ve yanlış bulunduğu cümleleri metinden çıkarmıştır. Mesela, mucizeler ve Hz. İsa'nın dirilişi sahnelerini hazırlamış olduğu metne almamıştır. Kendi ifadesine göre, bu çalışma kaleme aldığı en önemli eseridir. bk. Sylvia Juran, 'Tolstoi, Lev', *The Encyclopedia of Religion (E.R.)* ed. Mircea Eliade, New York 1987, s. 547. Tolstoy'un bu eserinin ne aslına ne de tercümesine ulaşmak mümkün olmuştur.

²⁴ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 7-20. kilisenin hükümdarların veya siyasi iktidarların etki alanına girerek konformist bir tutum izlemesinin eleştirilmesi, benzer şekilde erken dönem İslâm tarihinde 'ulemâ' sınıfı için yapılmıştır. İlginç olan, bu durumu en çok eleştiren meşhur alim Hasan el-Basrî (v.728), bu eleştirilerini yaparken Hz. İsa'ya nispet edilen sözleri nakletmiş olmasıdır. İlgili kaynak ve açıklamalar için bk. Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s.72.

²⁵ Henri Arvon, *Anarşizm*, s. 18.

landırmaları sonucu ortaya çıkmıştır ki, insanları din değil bürokratik yapılarla yüzyüze getirmiştir. Bu hiyerarşik yapı, doğal olarak kendini korumak için din ile hiç alakası olmayan kendine ait bir iç kanun ve kurallar bütünü de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle kiliseler, özünde bir yabancılaşmayı yani dinden uzaklaşmayı taşımaktadır ve bireyin yasa ve kurallara boğulmasına neden olmaktadır.²⁶

Jacques Ellul'e göre, bütün bunların aslında Hz. İsa'nın getirmiş olduğu Hıristiyanlık'la hiçbir ilgisi yoktur. Bunlar, kilisenin 'sosyolojik ve müessesevî' yönünden ibarettir. Yoksa, gerçek anlamda ne 'inanın bireyler topluluğu' manasındaki bizzat 'kilise' ne de bir inanç olarak Hıristiyanlık değildir.²⁷

III. Yeni Ahid'de Anarşist Anlatımlar

Hıristiyan Anarşistler'in, kendi inanç ve düşüncelerini dayandırdıkları en önemli kaynak Yeni Ahid'dir. Onlara göre, Hz. İsa'nın İnciller'deki sözleri ve davranışlarından her ne kadar tamamı olmasa da büyük bir kısmı dikkatli bir şekilde okunduğunda, onun her türlü dünyevî otoriteye ve kanunlara başkaldıran bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, Pavlus'un sözleri de bu görüşlerini desteklemektedir.²⁸

Bu kısımda, öncelikle Hıristiyan Anarşistler'in düşüncelerini desteklediğine inandıkları Hz. İsa'nın İnciller'de nakledilen sözlerine değinilecektir. Daha sonra, yine kendi görüşlerine Yeni Ahit'ten kaynak gösterdikleri Pavlus'un sözlerine ve kilisenin Ortaçağ'da krallığı meşru göstermek için kullandığı meşhur ibarelerin yer aldığı Petrus'un Mektubu'nun yorumuna yer verilecektir. Son olarak, Yuhanna'nın Vahyi'nde yer alan sembolik ifadelerin anarşist hıristiyanlarca nasıl yorumlandığı açıklanacaktır.

A. Bir Anarşist Olarak Hz. İsa

Hıristiyan Anarşistler, Hıristiyanlığın anarşist düşünceyle uyumlu olduğunu ispatlamak için, hem Hıristiyanlık tarihinden hem de Yeni Ahid'den, özellikle de Hz. İsa'nın İnciller'deki söz ve tavırlarından deliller ileri sürmektedirler. Burada, erken dönem Hıristiyanlığın ilk üç asrının ele alındığı tarihi verileri değil, anarşistlerin doğrudan doğruya Yeni Ahid'den naklettikleri deliller ele alınacaktır.

Hıristiyan Anarşistler'in iddialarını temellendirdikleri en önemli veriyi şüphesiz Hz. İsa sunmaktadır. Onlara göre, İnciller'de anlatılan Hz. İsa'nın sözleri ve davranışları toplu halde değerlendirildiğinde karşımıza bireye ve şahsa değer

²⁶ Anarşizmin bu yönü, Alman idealizminin bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, bu düşüncenin izlerini L. Feuerbach'ın *Hıristiyanlığın Özü* adlı eserinde görmek mümkündür. Anarşizmin idealist felsefe ile irtibatına dair bk. Henri Arvon, *Anarşizm*, s. 23.

²⁷ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 38-51.

²⁸ *a.g.e.*, s. 69.

veren, insanı her türlü insan-dışı (müesseseler, krallıklar, v.s.) güçlere karşı koruyan ve bu hassasiyetini 'pasifist' bir şekilde ifade eden bir anarşist çıkmaktadır. Hatta, bazı sözleri ancak bu perspektifle değerlendirildiğinde bir anlam ifade etmektedir.

1. Hz. İsa'nın Dağ Vaazı

Tolstoy'a göre, kiliseler Hz. İsa'nın gerçek öğretisini tahrif etmişlerdir (distortions). Ona göre, Hz. İsa'nın öğretileri şu beş esasta toplanabilir: 1. Kızmamak; 2. Hırslı olmamak; 3. Yalan yere yemin etmemek; 4. Kötülüğe karşı güç kullanmamak; 5. Ayrım yapmadan herkesi sevmek. Bu kurallara uymak, hayatı temelden değiştirecek ve her türlü dünyevî iktidarın yönetimine ve uluslar arasındaki savaşlara son verecektir. Ona göre Hz. İsa, Tanrı değil bir insandır. Bu nedenle insanlara, insanları barış içerisinde birleştirmek ve onları mutlu etmek isteyen doğru bir 'İsa' kavrayışı sunulmalıdır. Bu noktada, Hz. İsa'nın 'Dağdaki Vaazı'²⁹ ve özellikle de 'sağ yanağına vurana sol yanağını çevirmek'³⁰ prensibi çok önemlidir.³¹ Öyle ki, yeryüzündeki kötülüğü yok etmek için yapılacak olan yegane mücadele, kişinin kendi kendini olgunlaştırmasıdır. Böylece, herkes kendini bireysel olarak olgunlaştırdığı zaman, yeryüzünde kötülük kendiliğinden ölecek yani yok olacaktır. Tolstoy'un bu Hz. İsa tasviri ve anlayışı, onun 'pasifist' bir hristiyan anarşist olduğunun da önemli bir göstergesidir.³²

²⁹ İnciller'de Matta (5-7) ve Luka'da (6/20-49) nakledilen Dağ Vaazı ve içerdiği ahlâkî esasların analizi için bk. André-Marie Gerard, 'Sermon sur la Montagne', *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1989, s.1267-1272; A. Gardeil, 'Béatitude Évangéliques', *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris 1932, II, 515-517.

³⁰ Matta, 5/38-39: 'Göz yerine göz, diş yerine diş, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı karşı koyma; ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir.' Ayrıca, benzer bir ifade için bk. Matta, 5/46.

³¹ Hz. İsa'ya atfedilen ve kötülük yapana karşı fazlasıyla iyilikle müamele etmek prensibine dayalı benzer sözler, farklı versiyonlarıyla, İslâm kaynaklarında da yer almaktadır: 'Hz. İsa, sık sık şu sözü tekrarladı: Sadaka, sana iyilik yapana iyilik yapman değildir; zira bu, iyiliğe karşılık iyilik yapmaktır. Sadaka, sana kötülük yapana karşı iyilikte bulunmandır.' bk. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-Zühd* (thk. Muhammed Zağful), Beyrut 1988, no: 314, 480-481, s. 95-96, 144-145; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Kahire 1932-1938, V, 238-239. Daha fazla kaynak bilgisi için bk. Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s. 90.

³² Tolstoy'un bu 'kötülüğe karşı direnmeme' (*non-resistance to evil*) prensibi, daha sonraları Hinduizm'deki *ahimsa* ilkesi ile birlikte Gandhi tarafından '*satyâgraha*' adıyla İngiliz sömürgeciliğine karşı adapte edilecektir. Öyle ki, bir defasında Gandhi Güney Afrika'daki Johannesburg'da baptist rahibi olan arkadaşı J.J. Doke ile yaptığı bir mülakatta: 'Pasif direniş (résistance passive) fikrine; Hz. İsa'nın İnciller'deki 'Ben size kötülüğe karşı direnmeyin diyorum' ve 'Düşmanlarınızı seviniz, size zulmedenlere ve sizi tutuklayanlara dua edin ki, gökteki Babamızın çocukları olası- nız' sözlerinden ilham alarak ulaştığı ve bu düşüncesini *Bagavat-Gita* ile Tolstoy'un *Tanrı'nın Krallığı İçinizdedir* adlı eserinin etkileri ile geliştirdiği' sözleri ile itiraf etmiştir. Tolstoy'un 'kötülüğe karşı direnmeme' prensibini işlediği eser için bk. Lev Tolstoy, *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir, Mistik Bir Din Değil Yeni Bir Yaşam Anlayışı Olarak Hristiyanlık* (çev. Dominik Pamir), İstan-

2. Hz. İsa'nın Şeytanla İmtihani

Jacques Ellul'e göre, Hz. İsa daha görevine başlamak üzere iken kendisine Şeytan tarafından teklif edilen her türlü dünyevî iktidarı reddetmesi bile, onun özde anarşist bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Matta ve Luka İncilleri'nde anlatıldığına göre; şeytan Hz. İsa'yı üç defa denemiştir.³³ Bu denemelerin Matta'ya göre üçüncüsü, Luka'ya göre ise ikincisi şu şekilde nakledilmektedir:

'Bu kez İblis, İsa'yı çok yüksek bir dağa götürdü. Yeryüzünün tüm ülkelerini ve zenginliklerini O'na göstererek şöyle dedi: 'Eğer yere kapanıp bana taparsan, bunların tümünü sana veririm.' İsa, 'Çekil, şeytan!' diye yanıtladı, 'Çünkü şöyle yazılmıştır: 'Tanrın Rab'be tapacak. Yalnız O'na kulluk edeceksin.'^{34,35}

'Bu kez İblis, İsa'yı yüksek bir dağa çıkardı. Yeryüzünün tüm ülkelerini bir anda O'na göstererek şöyle dedi: 'Bu yetkinin tümünü ve ülkelerin görkemini sana vereceğim. Çünkü o bana verilmiştir, ben de onu her istediğime veririm. Eğer bana tapırsan, bütün bunlar senin olacak.'³⁶

Ellul, hem Matta'nın hem de Luka'nın aktardıkları ve dünyevî her türlü iktidar ve otoritenin Hz. İsa tarafından reddedilişini anlatan bu sahnede dikkat edilmesi gereken çok önemli ifadelerin yer aldığını belirtmektedir. Bu sahnelerde Şeytan, Hz. İsa'ya sadece kutsal toprakların hükümdarlığını teklif etmemektedir. Aksine, 'Yeryüzünün tüm ülkelerini ve zenginliklerini' ifadesi ile bütün milletlerin hükümdarlığını teklif etmektedir ki, bu da Hz. İsa'nın vereceği hükmün 'umûmî' olduğunu göstermektedir. Yani, ülke sınırlaması getirmeden her türlü ve her çeşit politik iktidarın reddedilmesini ifade etmektedir.³⁷

bul 2005. Ayrıca bk. Sylvia Juran, Tolstoi, Lev', E.R, s. 547; Albert Schweitzer, *Les Grands Penseurs de l'Inde*, Paris 1962, s.175-176.

³³ Hz. İsa'nın çeşitli vesilelerle şeytan tarafından sınanması kıssasına, İslâm kaynaklarında da sıkça rastlanmaktadır. Bu rivayetlerden birinde Hz. İsa şöyle demektedir: 'Rivayete göre Hz. İsa, Şeytan'a bakar ve şöyle der: İşte, dünyanın yöneticisi ve kendisine dayandığı şey (urkun) odur. O, dünyaya indi ve dünyayı istedi. Benim onunla paylaştığım hiçbir şey yoktur, hatta başımın altına koyacağım bir taş bile yoktur. Dünyayı terk etmedikçe de fazla gülmeyeceğim.' bk. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-zühd*, nr. 314, s. 95-96; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Ezkiyâ* (thk. Usâme er-Rifâî), Dimeşk 1976, s.37; Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s. 88, 134, 184, 201, 219, 224.

³⁴ Tesniye, 6/13.

³⁵ Matta, 4/8-10.

³⁶ Luka, 4/5-7.

³⁷ Dünyevî iktidarın şeytanın elinde olduğu ve onu dilediğine vermesinin Hz. İsa'nın sözleri ile dile getirilmesi, İslâm kaynaklarında da yer almaktadır: 'Hz. İsa, yük taşıyan beş merkebi çeken şeytanla karşılaşır. Hz. İsa, bu yüklerin ne olduğunu sorar ve şeytan: 'Bunlar, müşterilerini aradığım mallardır' diye cevap verir. Hz. İsa: 'şu mal nedir?' diye sorar. Şeytan: 'En baştaki mal, zulümdür' der. Hz. İsa: 'Onun müşterisi kimdir?' der. Bunun üzerine şeytan: 'Yöneticiler' der. vd.' bk. Kemalüddin ed-Damerî, *Hayâtü'l-hayevân el-kübrâ*, Kahire 1305, I, 225; Bahâüddin el-Ebşihî, *el-*

Ellul'ün dikkat çektiği diğer bir nokta ise; Luka'da geçmekte olan 'Çünkü o bana verilmiştir, ben de onu her istediğime veririm' şeklindeki ifadedir. Buna göre, dünyevî iktidarların tamamı 'şeytan'a aittir' ve onu 'şeytan dilediğine verir'.

Ellul'e göre, kelime anlamı 'bölmek, parçalamak' olan şeytanın (Diabolos)³⁸ insanlığa verdiği her şey onun özelliğini taşımaktadır. Buna göre, dünyevî iktidarlar ve hükümlerliklerin tamamı insanları birbirlerine düşürmekte ve birbirlerinden ayırmaktadır. Bu nedenle, dünyevî her türlü iktidarın gerçek sahibi Şeytan'dır ve o, onu dilediğine yani 'kendisine tapan herkese' vermektedir. Bu ise, Hz. İsa'nın yaptığı gibi, gerçek bir hıristiyanın asla kabul etmemesi gereken bir şeydir.³⁹

3. Hz. İsa'nın 'Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin' Sözü

Hız. İsa'nın genellikle 'devlet'e ait olanı devlete vermek gerektiği' şeklinde yorumlanan Markos İncili'ndeki meşhur: 'Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin'⁴⁰ sözü, anarşistlere göre, Hıristiyanlık tarihinde Hız. İsa'nın en yanlış anlaşılabilir sözlerinden biri olmuştur. Zira anarşistler, burada Hız. İsa'nın cismanî güç -devlet- ile ruhanî güç -Tanrı- arasında ayırım yaptığını ve birey üzerine baskı yapan devlet aleyhine bir açıklama yapmaktadır. Buna göre Hız. İsa, insan kişiliğinin taşıdığı değeri vurgulamak için devlet'i ayrı tutmuştur. Bu yoruma göre, devlet ile birey birleşmek şöyle dursun, iki ayrı evreni oluşturmaktadırlar.⁴¹

Jacques Ellul'ün ifadesine göre, bunu anlamak için Markos'ta zikredilen sözün öncesi ve sonrasına bakmak ve metni bütünlüğü içerisinde değerlendirmek yeterli olacaktır:

'İsa'yı kendi sözüyle tuzağa düşürmek amacıyla, Ferisiler'le Herodesçiler'den bazılarını onun yanına gönderdiler. Adamlar ona gelip, 'Ey Öğretmen!' dediler, 'Senin gerçek olduğunu biliyoruz, hiç kimseden çekindiğin de yok. Çünkü kayırcılık yapan biri değilsin. Tersine, Tanrı yolunu doğrulukla öğretiyorsun. Sezar'a vergi ödemek yasal mı, yoksa değil mi? Ödeyelim mi, ödemeyelim mi?'

Müstatraf fî külli fennin müstazraf, Kahire 1306, II, 215; Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s. 224.

³⁸ Yunanca bir kelime olan Diabolos, *dia* ve *ballô* kelimelerinden türemiştir ve 'parçalara bölerek atmak' anlamına gelmektedir. bk. Xavier Léon-Dufour, *Dictionnaire du Nouveau Testament*, Paris 1996, s. 211; P.L. Hammer, 'Devil', *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Nashville 1962, I, 838.

³⁹ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 87.

⁴⁰ Markos, 12/17.

⁴¹ Henri Arvon, *Anarşizm*, s. 24.

İsa onların ikiyüzlülüğünü bildiğinden, 'Neden beni denemeye kalkışıyorsunuz?' dedi, 'Bana bir dinar getirin de göreyim.' Getirdiler. İsa sordu: 'Bu gördüğünüz yüz ve yazı kimindir?' Onlar, 'Sezar'ın' dediler. Bunun üzerine İsa, 'Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını da Tanrı'ya verin' dedi. O'nun bu yanıtına şaşakaldılar.⁴²

Anarşist düşünürler, Markos'ta zikredilen bu metnin bir bütün halinde değerlendirilmesinden, Hz. İsa'nın kendisini suç işlemeye itmek için sınamak isteyenlere karşı alaycı ve bir o kadar anlamlı bir cevap verdiğinin anlaşıldığını belirtirler. Hz. İsa, üzerinde resmi olduğu için kendisine ait olduğu belli olan Sezar'ın parasını yine ona vermek gerektiğini söylemektedir. Sezar'ın hakkı olan şey sadece ve sadece bundan ibarettir. Onun, insan hayatı ve ölümü üzerinde hakkı olmadığı gibi, insanları savaşa sokmaya ve ülkeleri işgal etmeye hakkı yoktur. Böylece, onun dışında kalan şeyleri ise, onların sahibi olan Tanrı'ya vermek gerektiğini belirtmektedir.⁴³ Böylece Hz. İsa, yegane itaat edilmeye ve yüceltilmeye lâyık olanın Tanrı olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁴

4. Hz. İsa'nın 'Aranızda en üstün olmak isteyen, sizlere hizmet etmekle yükümlüdür' Sözü

Hıristiyan anarşist düşünürlere göre, Hz. İsa'nın politik otoritelere karşı yaptığı bir diğer açıklama ise, hiçbir istisna yapmadan bütün ulusların başındaki yöneticilerin, hangi politik rejim olursa olsun, uluslar üzerinde baskı kurduklarına dair sözleridir.⁴⁵

Matta İncili'nde, Hz. İsa Kudüs'e doğru havarilerle birlikte giderken, havarilerden Yakub ve Yuhanna adlı iki kardeş olan Zebedi oğullarının annesi, Hz.

⁴² Markos, 12/13-17.

⁴³ İslâm kaynaklarında, Hz. İsa'nın bu sözünü hatırlatan şöyle bir rivayet yer almaktadır: 'Hz. İsa, havarilerine 'Nasil ki krallar size hikmeti terk etti ise, siz de onlara dünyayı terk edin' demiştir.' bk. Abdullah b. Mubarek, *Kitâbü'z-zühd ve'r-rakâik* (thk. Habibü'r-Rahman el-A'zamî), Beyrut trsz., no: 284, s. 96; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-zühd* (thk. Muhammed Zağful), Beyrut 1988, nr: 475, s. 144; Ebu'l-Leys es-Semerkanî, *Tenbühü'l-ğâfilîn*, Kahire trsz., s. 190; İbn Asâkir, *Sîretü's-Seyyid el-Mesih* (thk. Süleyman Murad), Amman 1954, nr: 123, 142, s. 135, 143; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *El-Basâir ve'z-zehâir* (thk. İbrahim el-Kaylânî), Dimeşk 1965-1977, I, 23; Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s.72, 161.

⁴⁴ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 89-92.

⁴⁵ İdarecilerin, idareleri altındaki halka iyi muamelede bulunmalarına dair Hz. İsa'ya atfedilen sözler, İslâm kaynaklarında da sıkça kullanılmıştır. Tarif Khalidi'nin de belirttiği gibi, Hz. İsa'ya atfedilen bu sözlerin büyük bir kısmı ilk dönem İslâm tarihine aittir ve ideal yönetici tipinin oluşturulması çerçevesinde dile getirilmiştir. İşte, bu ideal tipin tasvirinde Hz. İsa'ya atfen bazı sözlerle de yer verilmiştir ki, bunlar içerisinde Abdullah İbn Kuteybe'nin naklettiklerinin ayrı bir yeri vardır. Mesela: 'Hz. İsa, havarilerine şöyle der: 'İnsanlar sizi (yönetici olarak) başlarına getiriyorsa, siz kuyruk olun'. bk. Abdullah İbn Kuteybe, *Kitâbü uyûni'l-ahbâr*, Kahire 1925-1930, I, 266; Tarif Khalidi, *Un Musulman Nommé Jesus*, s. 118-119.

İsa'dan hükümdarlığı kurulduğu zaman sağında ve solunda oğullarının olmasını istediği nakledilmektedir. Bunun üzerine Hz. İsa:

'Sağımda ve solumda oturabilme yetkisini vermek bana düşmez. Bu, ancak Babam tarafından kendilerine hazırlananlar içindir.'

On öğrenci bunları işitince iki kardeşe öfkeleniler. İsa onları yanına çağırıp, 'Bilirsiniz ki, ulusların başındakiler onlara egemen kesilirler ve üsttekiler tüm yetkilerini onlara uyguladılar' dedi, 'Durum sizin aranızda böyle olmayacak. Tam tersine, aranızda en üstün olmak isteyen, sizlere hizmet etmekle yükümlüdür.'⁴⁶

Hıristiyan Anarşistler, bu sözleri ile Hz. İsa'nın herhangi bir politik rejimi diğerinden üstün görmediğini ve tabiatları icabı hepsinin kendi otoritelerini kendilerinden alttakilere uyguladıklarını söylediğini belirtirler. Ancak, Hz. İsa'nın eleştirmekle yetinmediğini, çözümünü de sunduğunu iddia ederler. Jacques Ellul'un de dediği gibi onlar, Hz. İsa hangi siyasi rejim olursa olsun varlık nedenlerinin 'insanlara hizmet etmek' olduğunu belirttiğini ileri sürerler.⁴⁷

5. Hz. İsa'nın 'Kılıç tutan herkes kılıçla yok olacaktır' Sözü

Her türlü savaş ve şiddete karşı olan Hıristiyan Anarşistler'e göre, Hz. İsa'nın sözleri değerlendirildiğinde O'nun da şiddete ve zulme karşı olduğu görülmektedir. Hatta, kendisine karşı yapılan bir zulmü durdurmaya gücü yetiyor olmasına rağmen, şiddete şiddetle karşılık vermeme prensibine uygun davranmıştır. Özellikle, tutuklanması esnasında söylediği söz bunun en açık delilidir.

Matta İncili'nde, Hz. İsa'nın meşhur 'Son Akşam Yemeği'ni⁴⁸ yiyip Getsemani Bahçesi'nde dua ederken Yahuda İskaryot tarafından ele verildiği esnada sergilediği tavır ve söylediği sözler şöyledir:

'Yahuda hiç duraksamadan İsa'nın yanına gitti. 'Selam, ey Rabbi!' diyerek O'nu öptü. İsa ona, 'Arkadaş, ne amaçla geldiysen, onu yap!' dedi. Bunun üzerine, yaklaşp İsa'yı yakaladılar ve tutukladılar. O zaman İsa'yla birlikte bulunanlardan biri kılıcına davrandı, başkahinin kölesine vurduğu gibi onun kulağını kesti. İsa ona, 'Kılıcını kınına koy!' dedi, 'Çünkü kılıç tutan herkes kılıçla yok olacaktır.'⁴⁹

⁴⁶ Matta, 20/23-27.

⁴⁷ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 93.

⁴⁸ İnciller'de anlatılan (Matta, 26/17, 20; Markos, 14/12, 17; Luka, 22/15; Yuhanna 18/28; 19/14, 31) ve kiliselerde Pazar ayininde şükran ayini (evharistiya) adıyla tekrarlanan olay. Geniş açıklama için bk. Xavier Léon-Dufour, 'Cène', 'Eucharistie', *Dictionnaire du Nouveau Testament*, Paris 1996, s.159, 250.

⁴⁹ Matta, 26/49-52. Yuhanna'nın İncili'nde ise, kılıcına davranan bu şahsın Petrus olduğu belirtilmektedir: 'Simun Petrus yanında taşıdığı kılıcı çekerek başkahinin kölesine indirdi ve sağ kulağını kesti... İsa Petrus'a, 'Kılıcını kınına koy' dedi.' Yuhanna, 18/10-11.

Hıristiyan Anarşistler'e göre, Hz. İsa'nın bu sözü her türlü şiddete karşı mutlak bir hükümdür ve bu yönüyle Hıristiyanlık açısından tarihî bir sözdür. Çünkü, her şiddet başka bir şiddetin doğmasına sebep olur; kınından çıkarılan kılıç başka kılıçların da kınlarından çıkmasına neden olur. Anarşistlere göre, Hz. İsa'nın bu sözü, zorbalığa baş vuran devlet'e karşı takınacakları tavrı gösteren bütün hıristiyanlar için bir emirdir: 'devlet'e karşı kılıcınızı kullanmayın; şayet siz buna baş vurursanız, kendiniz de onunla yok edilirsiniz.' Buna göre, Hz. İsa zalime karşı 'şiddet-kullanmama' yolunu tavsiye etmektedir.⁵⁰

B. Pavlus'un Sözlerinin Anarşist Yorumu

Hıristiyanlık tarihinin en önemli şahsiyeti şüphesiz Pavlus'tur. Hz. İsa'dan hemen sonra havariler döneminden itibaren gelişecek olan Hıristiyanlığa gerçek rengini verecek olan inanç ve düşüncelerin hemen hemen tamamı Pavlus'a aittir.⁵¹

Hıristiyan anarşist düşünörlere göre, erken dönem Hıristiyanlığından itibaren hıristiyanlığa gerçek kimliğini kazandıran Pavlus'un sözleri ve açıklamaları dikkatli bir şekilde ve dile getirildiğı bağlam içerisinde değerlendirildiğinde, onların da anarşist bir özellik taşıdığı görölmektedir.

Gerçekten, Kitab-ı Mukaddes içerisinde mevcut otoriteye itaati tavsiye eden en açık ifadeler yine Pavlus'a aittir. Özellikle, kilisenin tarih boyunca hıristiyanlara mevcut dünyevî iktidarı temsil edenlere (Ortaçağ'da krallara) itaat etmelerini emrederken kullandıkları en önemli argüman yine Pavlus'un bu sözleri olmuştur. Bunlar içerisinde, özellikle Pavlus'un Romalılar'a Mektub'undaki sözleri sıkça kullanılmıştır⁵²:

'Herkes, üzerinde olan hükömetlere tâbi olsun; çünkü Allah tarafından olmayan hükömet yoktur; ve olanlar Allah tarafından tanzim olunmuştur. Bundan dolayı hükömete mukavemet eden Allah'ın tertibine karşı durmuş olur; ve karşı duranlar kendi aleyhlerine hüköme alırlar. Çünkü hükömdarlar iyi işe değil, fakat kötü işe korkudurlar. Ve hükömetten korkmamak ister misin? İyi olanı yap, ve onun tarafından metholunursun; çünkü sana iyilik için Allah'ın hizmetçisidir.

⁵⁰ Nitekim daha önce de işaret edildiğı üzere, bir hıristiyan anarşist olan Tolstoy'un 'kötölüğe karşı direnmeme' (*non-resistance to evil*) prensibinin kaynağı Hz. İsa'nın bu sözüne ve davranışına dayanmaktadır. bk. Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 97-98.

⁵¹ Pavlus'un Hıristiyanlık'taki yerine dair geniş açıklama için bk. Şinasi Gündüz, *Pavlus, Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara 2001.

⁵² Pavlus'un dünyevî iktidara itaati tavsiye eden diğer ifadeleri için bk. Timoteos'a I. Mektup, 2/1-2: 'İmdi her şeyden evvel şuna teşvik ederim: Bütün dindarlık ve vekarla âsude ve sükönetli bir ömür geçirmemiz için bütün insanlar, krallar ve yüksek mevkide olanların hepsi hakkında niyazlar, dualar, şefaathler, şükörlürl edilsin.'; Titus'a Mektup, 3/1: 'Reislere ve hükömetlere tâbi olmayı, itaat etmeyi, her iyi iş için hazır olmayı.... onlara ihtar et.'

Fakat kötü olanı yaparsan, kork; çünkü kılıcı boş yere taşımıyor; çünkü Allah'ın hizmetçisidir, kötülük yapana gazap için intikamcıdır. Bunun için yalnız gazaptan ötürü değil, fakat vicdandan ötürü de tâbi olmak lazımdır. Çünkü bunun için de vergiler eda edersiniz; çünkü daima gayretle devam ederek tam bu iş için Allah'ın hizmetçileridirler. Vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, hürmet hakkı olana hürmeti, cümleye hakkını eda edin.⁵³

Hıristiyan Anarşistler'e göre, Pavlus'un bu sözleri özellikle 'her iktidarın kaynağı Tanrı'dır' sözüyle birçok ilahiyatçı ve kilise tarafından (kilisenin devlet ile olan işbirliğini meşrulaştırmada kullandığı 'Omnis potestas a Deo' sözü)⁵⁴ 3. yüzyıldan itibaren, Hz. İsa'nın dünyevî iktidara dair söyledikleri göz ardı edilerek, tekrarlanmıştır. Madem ki, her dünyevî gücün kaynağı Tanrı'dır, öyleyse o güce itaat etmek Tanrı'ya itaat etmektir şeklinde yorumlanmıştır. Öyle ki, Reform'un baş mimarı olan Luther bile, kendi başlattığı isyan hareketine katılarak başkaldıran köylü halkın bastırılmasında prensler tarafından güç kullanılabilmesine izin verirken yine Pavlus'un bu sözlerine dayanmıştır. Reform'un önemli bir ilahiyatçısı olan Calvin ise, hıristiyanların ibadetlerini yerine getirmelerine engel olmadığı müddetçe bir kralın yapmış olduğu her şeyin meşru olduğunu belirtmiştir. Oysa, Hıristiyan Anarşistler'e göre, tarih boyunca yapılmış olan bu yorumların tamamı İncil'in ve Hz. İsa'nın tebliğine ve onun mesajının ruhuna terstir, ve bu ilahiyatçılar bu emirlere ihanet etmişlerdir.⁵⁵

Oysa, Pavlus'un bu sözlerinin hangi bağlamda söylendiği hiç dikkate alınmamıştır. Zira, Romalılar'a Mektup incelendiğinde, 1.-11. bablar arasındaki mektubun yahudilerle hıristiyanlar arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Daha sonra, 12.-14. bablar arasında ise, yukarıda nakledilen sözlerin de içinde yer aldığı yeni bir konu ele alınmaktadır. Bu yeni konunun daha başında ise, Pavlus içinde yaşanan şartlar karşısında kesinlikle 'konformist' olmamayı emretmektedir:

'İmdi, ey kardeşler... bu âleme uymayın; fakat Allah'ın iyi ve makbul ve kâmil iradesi ne olduğunu fark etmeniz için fikrinizin yenilenmesi ile değişmiş olun.'⁵⁶

⁵³ Romalılara Mektup, 13/1-7.

⁵⁴ Her ne kadar kimi ilahiyatçı bu söze 'halk aracılığıyla' anlamına gelen 'per populum' ifadesini de eklemiş olsalar da, bu sadece bir detay olarak kabul edilmiştir. Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 118. Kilise ile siyasi iktidar ilişkisi için bk. J.M. Aubert, 'Pouvoir', *C.H.A.D.*, Paris 1988, XI, 696-718.

⁵⁵ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 118-119.

⁵⁶ Romalılar'a Mektup, 12/1-2.

Hıristiyan Anarşistler'e göre, Pavlus'un bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, O'nun ele alacağı konunun temeli ve özü daha baştan itibaren 'konformist olmama'ya dayanmaktadır. Yani, hıristiyanların içerisinde buldukları toplumdaki eğilimlerin, yaşam tarzının ve düşünce akımlarının etkisinde kalarak onların 'şekillerini almamalarını' istemektedir. Aksine, sahip oldukları inancın etkisiyle yenilenen bilinçlerine göre 'değişim' yaşamalarını istemektedir. Ardından, Tanrı'nın sevgisine vurgu yapılmaktadır. Daha sonra, yukarıda nakledilen Pavlus'un otoriteye dair sözleri gelmektedir. Bu sözlerden sonra, tekrar sevgiye dair ifadeler yer almaktadır.⁵⁷

Pavlus'un bu sözleri işte bu çerçevede yer almaktadır. Öyle ki, kimi hıristiyan İncil araştırmacıları, böyle bir bağlamda yer alan bu sözlerin Pavlus'un mektubuna sonradan dahil edilmiş olabileceğini ve metnin tahrif edilmiş olabileceğini bile dile getirmişlerdir. Bazı Hıristiyan Anarşistler, metnin tahrif edilmiş olabileceğini dikkate almakla beraber, farklı bir yorum getirmeye de çalışmışlardır. Onlara göre, metin genel olarak incelendiğinde, 'düşmanın bile sevilmesi gerektiği' vurgulanmaktadır. Öyle ki, kardeşlerin, yabancıların, düşmanların sevilmesi gerektiği şeklinde sevgi halkasında bir gelişim söz konusudur. İşte, dünyevî otoritelere itaat sözleri tam bu esnada zikredilir. Ancak, 'dünyevî iktidarın sevilmesinden' söz edilmez. Sadece, onlara itat edilmesi istenir. Bu ise, onların – yani, dünyevî iktidarların- iyi, doğru ve sevilebilir oldukları anlamına gelmez. Hıristiyan Anarşistler'e göre, burada söz konusu olan, yine Pavlus'un daha önceki satırlarından anlaşılacağı üzere,⁵⁸ dünyevî iktidarın sevgiyle üstesinden gelinmesi tavsiyesi vardır.⁵⁹

Gerçekten, Pavlus'un da içinde olduğu ilk dönem hıristiyanların dünyevî iktidar olan Romalılar'la mücadeleleri düşünüldüğünde, onların böyle bir sevgi göstermeleri dahası konformist olduklarını söylemek mümkün değildir. En iyi ihtimalle, Pavlus'un söz konusu Romalı yöneticilerin de birer insan olduklarını hatırlatma gereğini duyduğu ve onların bu yönlerinin de unutulmaması gerektiğini vurgulama ihtiyacı hissettiği söylenebilir.

⁵⁷ bk. Romalılar'a Mektup, 12-14.

⁵⁸ Romalılar'a Mektup, 12/21: 'Kötülüğe yenilme, fakat kötülüğü iyilikle yen!.'

⁵⁹ Jacques Ellul, *Anarchie et Christianisme*, s. 120-122.